Idéer för ett brett stöd för civilsamhället – så kan regeringen svara på riksdagens beställning

Mars 2021

Famna – riksorganisationen för idéburen välfärd

Forum – idéburna organisationer med social inriktning

Giva Sverige – branschorganisationen för tryggt givande

1. Bakgrund

Stora insatser har gjorts av staten för att stötta drabbade branscher, sektorer och enskilda medborgare sedan pandemin svepte in över Sverige våren 2020. Många stödpaket och nya lagar har lagts fram för att lindra effekterna av minskade intäkter och ökade kostnader.

Civilsamhället har en enorm betydelse i vårt samhälle och våra organisationer bidrar till att göra vår demokrati och välfärd stark och inkluderande. För att kunna fortsätta att göra det även i kristid behöver de stöd som riktar sig till civilsamhället vara anpassade utifrån vår logik och våra förutsättningar.

Civilsamhället har fått ta del av stödinsatser, såväl sådana som utformats generellt för företag eller arbetsgivare, som sådana som riktats specifikt till civilsamhällesorganisationer – framförallt med tonvikt på idrottsrörelsen och kultursektorn – eller särskilda målgrupper som ansetts särskilt utsatta. Vi välkomnar dessa insatser men har fortlöpande också haft anledning att påpeka svagheter i deras utformning, liksom avsaknaden av insatser för det breda civilsamhället vars verksamheter inte kan dra nytta av de stöden.

Nu när ett enigt finansutskott i riksdagen (2020/21: FiU43) bett regeringen återkomma med ett stöd utformat för det breda civilsamhället vill vi bidra med våra synpunkter och förslag på hur ett sådant bör utformas.

2. Synpunkter och förslag

Generella bidrag i stället för projektbidrag

Vi ser det som mycket positivt att regeringen har skjutit till medel till arbetet med att möta den ökande utsattheten. Det är bra, men vi vill också påminna om att många av våra medlemmars och andra ideella organisationers verksamhet har en förbyggande eller stödjande effekt för många olika grupper i samhället. Därför är det viktigt att större del av civilsamhällets organisationer har möjlighet att ta del av stöden.

KD skriver i sin motion[1] med anledning av prop. 2020/21:84 Extra ändringsbudget för 2021 – Förlängda ersättningar på sjukförsäkringsområdet, stöd till företag och andra åtgärder med anledning av coronaviruset: ”För att underlätta hanteringen och ta bort osäkerheten bör bidragen tillfälligt göras om från projektbidrag till generella bidrag. Pengarna ska därmed kunna gå ut till organisationerna så att de kan övervintra och fortsätta med sina uppdrag. Det innebär också att

[1] https://data.riksdagen.se/fil/EE4D3C5D-2970-464A-9D50-2E89752A97DB

myndigheterna inte ska kräva återbetalning av bidrag. Omgjorda bidrag kan därmed ge finansiering utan att mer medel ur statens budget behöver tillföras."

KD påpekar också i sin motion att det är svårt för organisationer att planera och utföra de projekt som skulle berättiga dem för MUCF:s projektbidrag just nu. Många organisationers huvudfråga handlar snarare om att anpassa sig för att överleva långsiktigt.

Famna, Forum och Giva Sverige delar den problembeskrivningen. De allra flesta av våra medlemmar har dessutom startat nya verksamheter under pandemin för att möta de behov som uppstått. Att dela ut mer flexibla generella bidrag istället för projektbidrag bör övervägas. I Norge har regeringen nyligen lagt fram ett sådant förslag som vi föreslår att även den svenska regeringen i denna del låter sig inspireras av.[2]

Ta hänsyn till civilsamhällets strukturer och underlätta administrationen så att fler kan ta del av stöden

Utforma stöden utifrån behov och inte organisationsform
Civilsamhällets organisationer består av alla förekommande associationsformer, inte endast ideella föreningar eller trossamfund. I det krisstöd som MUCF fick i uppdrag att fördela uteslöts olyckligtvis stiftelser, med hänvisning till bristande demokratisk uppbyggnad. Bland Famnas medlemmar är stiftelseformen den näst vanligaste efter ideell förening. Ett par av de större medlemmarna är t ex stiftelserna Bräcke diakoni och Göteborgs kyrkliga stadsmission. Att dessa båda skulle vara mindre lämpliga att ta emot stöd för att arbeta med socialt utsatta personer än t ex deras systerorganisationer Ersta diakoni eller Stockholms stadsmission, som båda är ideella föreningar, stämmer inte. Dessa stiftelser och många fler fyller ett mycket stort behov när det gäller insatser för särskilda målgrupper. Därför bör definitionen av "demokratiska organisationer" anpassas till civilsamhällets organisationsstrukturer.

Underlätta för mindre organisationer att ta del av stöden
Utformningen av omställningsstödet hittills har inneburit att varje ideell förening och trossamfund måste skicka in en egen ansökan om stöd. Men ideella föreningar och trossamfund har ofta väldigt många lokalföreningar.

[2] https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/forskrifter-til-nye-stimuleringsordninger-pa-over-11-milliarder-kroner-for-idrett-og-frivillighet-sendes-pa-horing-til-organisasjonene/id2828273/?fbclid=IwAR3WBCysymHsSdK_CTzMUbR2B8FbXiu_KaFhTatueR_9ohaB7UWkI4CmU7w

När det gäller projektbidrag är det lättare för större organisationer med flera anställda att snabbt formulera ansökningar. Dock är det så att endast sju procent av de idéburna organisationerna har anställda.[3] Därför är det viktigt att stöden utformas på ett sådant sätt att även mindre organisationer har möjlighet att ta del av dem utan alltför mycket byråkrati.

Civilsamhällets ofta decentraliserade struktur beaktas inte heller tillräckligt när det kommer till att göra gemensamma ansökningar. Många organisationer, exempelvis Scouterna eller Svenska Röda Korset har ett stort antal autonoma lokalföreningar. Det skulle underlätta men också innebära att stöden kommer fler organisationer till del om de är möjliga att söka även för en riksorganisation.

Kraven på omsättning i omställningsstödet måste passa civilsamhällets logiker

Av de tillfrågade organisationerna bland Famnas och Giva Sveriges medlemmar angav 76 procent att de inte ansökt om omställningsstöd eftersom de inte uppfyllde kraven. Dessutom hade 23 procent av medlemmarna inte ansökt trots att de skulle kunna omfattas av stödet.[4i] Större organisationer har lättare att söka, dels eftersom de uppfyller kraven på minst 250 000 kronor i omsättning, dels för att de har resurser och kompetens att genomföra ansökningarna. Men många civilsamhällesorganisationer är små eller arbetar till stor del utifrån ideellt engagemang varför de kan ha låga omsättningar trots att de gör stor och betydande nytta. Alla idéburna organisationer arbetar utan vinstintresse och återinvesterar eventuella överskott i verksamheten.

I våra remissvar[5] och i kontakter med riksdagsledamöter i våras betonade vi att det var bra att stiftelser, ideella föreningar och trossamfund undantogs från kraven F-skattsedel. Men på motsvarande sätt borde den smala definitionen av vilken typ av intäkt som inkluderas i beräkningarna för omställningsstöd slopas[6]. Gåvor, medlemsavgifter och kapitalinkomster är ofta lika viktiga intäktskällor för

[3] Johan von Essen (red): Det svenska civilsamhället

[4] Se bl a https://www.famna.org/wp-content/uploads/2020/12/Tillv%C3%A4xtrapport-2020.pdf

[5] Se bl a https://www.famna.org/wp-content/uploads/2020/05/Yttrande_Famna-Forum-Giva-Sverige-KFO-och-IDEA-Omsta%CC%88llningssto%CC%88d-Fi2020_02322_S2.pdf och

[6] https://www.regeringen.se/4a7175/contentassets/1899656280a840be8362c6afeccead6c/famna---riksorganisationen-for-ideburen-valfard.pdf

civilsamhällesorganisationer [7]och borde också få inkluderas när omsättning och omsättningstapp räknas för omställningsstödet. Civilsamhället är inte näringsidkare på samma sätt som företag och definitionen av intäkt bör därför kunna skilja sig åt beroende på organisationsform.

Inventering och analys av hur stöden använts behövs

Det är omöjligt att i dag ha en fullständig bild av vilka ekonomiska konsekvenser pandemin har haft och kommer att ha på civilsamhället. Därför är det angeläget att det görs en inventering och analys av hur civilsamhället har tagit del av stöden. Vilka stöd har civilsamhället sökt och vilka organisationer har fått stöd? Viss information finns i MUCF:s rapport. Bland annat vet vi att medlen i MUCF:s utlysning i somras till organisationer som arbetar med människor i social utsatthet kom endast sju procent av de sökande organisationerna till del. En anledning var det stora söktrycket, vilket i sig indikerar en möjlighet för civilsamhället att bidra avsevärt mer, bara de ekonomiska resurserna stärktes.

Giva Sverige har löpande under 2020 och i början av 2021 utfört medlemsundersökningar gällande hur restriktionerna i spåren av pandemin påverkat verksamheterna. Gemensamt för majoriteten är förstås att det inneburit förändring i arbetssätt genom digitalisering av verksamheten samt ökad användning av digitala verktyg. Detta är för vissa organisationer en stor utmaning då deras egna medlemmar eller målgrupper inte har tillgång till eller möjlighet att använda de verktyg som krävs. Det saknas också resurser för investeringar i infrastruktur och lösningar liksom kompentens hos organisationerna. En utmärkande grupp är också organisationer med lokal- och social verksamhet**,** som drabbats hårt av pandemin och restriktionerna kring fysiska sammankomster och möten.

I vår rapport ”Civilsamhället och Coronakrisen” som överlämnades till kultur- och demokratiminister Amanda Lind i april gjordes beräkningar om bortfall på 1,1 miljarder kronor för den då överblickbara pandemin.[8] Dessa behov kan jämföras med de stöd på 835 miljoner kronor[9] som idrottsrörelsen och kulturen tilldelats. Det samhällsekonomiska värdet av civilsamhällets verksamheter beräknas uppgå

[7] http://ifscs.se/wp-content/uploads/2020/05/PM-Civilsamh%C3%A4llet-och-coronakrisen-24-april.pdf

[8] pm-civilsamhallet-och-coronakrisen-24-april1.pdf (triggerfish.cloud)

[9] https://www.regeringen.se/48fffd/contentassets/31a18ce9efe244a4ac19c2dcc5de5a94/extra-andringsbudget-for-2021--forlangda-ersattningar-pa-sjukforsakringsomradet-stod-till-foretag-och-andra-atgarder--med-anledning-av-coronaviruset-prop.-20202184.pdf

till mer än 3 procent av Sveriges BNP.[10] Om även det omfattande frivilliga arbetet inkluderas visar forskningen att civilsamhället bidrar med motsvarande 6,3 procent av BNP.[11][12]

I takt med att det ekonomiska läget för 2020 och 2021 klarnar kommer vi kunna följa upp delkomponenterna som förra våren bedömdes summera till 1,1 miljard kronor. Vissa delar förlorade möjligen inte så mycket som vi då befarade, medan andra delar fått mycket större problem än vi då förutsåg. Den fulla vidden av pandemins effekter på resursbasen inom idéburen sektor finns inte analyserad på helår ännu.

En indikation om både hur problemen har lösts och vilka ekonomiska utmaningar som återstår finns redovisade i Famnas tillväxtrapport från i höstas.[13] En viktig åtgärd inom detta område är att säkerställa att de extra stöd till välfärden som regeringen utlovat och delvis redan utbetalat till regioner och kommuner också kommer de idéburna utövare till del som bedriver välfärd på uppdrag av offentlig sektor. Vi har dessvärre åtskilliga exempel på hur svårt eller omöjligt vissa kommuner och regioner gör det för andra aktörer än deras egna utförare att få del av dessa extra stöd, trots att det är själva välfärden som ska kompenseras för merkostnader med anledning av covid19.

När det gäller intäkter i form av bidrag, gåvor eller företagssamarbeten är det stora skillnader mellan civilsamhällets organisationer. Organisationer med välutvecklad insamlingsverksamhet och lokal förankring, internationellt arbete eller forskning har i högre grad bibehållit eller ökat intäkterna via gåvor från allmänheten. Mindre organisationer med lokal förankring verkar också i högre grad ha kunnat bibehålla eller öka intäkterna från företagssamarbeten, medan andra organisationer har sett kraftigt minskade intäkter från företag då delar av näringslivet drabbats hårt av pandemin. Organisationer som får stora delar av sina intäkter från sportevenemang, festivaler, konserter eller andra sammanhang som involverat möten med människor har stora svårigheter att finansiera sitt arbete.

---

[10] https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/naringsverksamhet/naringslivets-struktur/civila-samhallet/pong/statistiknyhet/det-civila-samhallet-2017/

[11] http://esh.diva-portal.org/smash/get/diva2:1270696/FULLTEXT02.pdf.

[12] Einarsson, T. & Wijkström, F. *Det svenska civilsamhällets organisationsliv*

Civilsamhällets roll för en inkluderande arbetsmarknad

I juni beskrev vi tankar om insatser för att minska arbetslösheten och för att i större skala kunna bistå människor som står långt från arbetsmarknaden.[14] Dessa behov av insatser har ökat pga pandemin. I de politiska processer där Arbetsförmedlingens regelverk och sätt att arbeta formas har det hänt en hel del hänt sedan vi skrev rapporten i juni 2020. Vi erfar att regeringen inom kort blir klar med en utredning (Ds) med konkreta förslag om Arbetsförmedlingens reformering och vi hoppas att Arbetsmarknadsdepartementet i den tagit intryck av de förslag vi lagt om hur idéburen sektor bättre skulle kunna bidra till att hjälpa människor som blivit arbetslösa. Arbetsförmedlingen måste få mycket tydligare uppdrag och redskap att samverka med idéburna aktörer.

Men insatserna för dem som redan före pandemin stod långt från arbetsmarknaden bör också vara av förebyggande och mer långsiktig karaktär. Här har folkbildningen och särskilt folkhögskolorna en viktig roll att spela. Dessa har liksom övriga delar av civilsamhället erfarit att stöden ofta varit utformade för företag. En del av dem varnar nu för att intäktsbortfallen t o m kan innebära konkurshot och nedläggning. För att detta inte ska drabba de människor som behöver den unika formen av folkbildning som folkhögskolorna står för bör stödet denna gång också omfatta dessa.

Innovativ hävstång på skattemedel som stärker engagemanget

I den rapport som överlämnades till regeringen i juni 2020 [15] finns ett intressant och innovativt förslag om att matcha gåvor, med utblick mot internationella erfarenheter där liknande system redan har prövats. Det borde regeringen nu läsa noggrant och överväga hur det skulle kunna införas i Sverige.

Med hjälp av ett matchningsprogram för gåvor till allmännyttiga ändamål kan avsatta resurser från staten få en hävstångseffekt genom att direkt stödja civilsamhällets insatser inom och utom Sverige i spåren av corona-pandemin och samtidigt stimulera till ett ökat givande från allmänheten. Ett möjligt ramverk för ett sådant system är att alla gåvor från privatpersoner (exklusive testamenten) över 200 kronor matchas, med ett takbelopp per gåva på 1 miljon kronor. Matchningen är 1:1, det vill säga att varje krona matchas med lika mycket från staten. Endast organisationer som samlar in minst 500 000 kr omfattas av

[14] https://wwwgivasverigese.cdn.triggerfish.cloud/uploads/2020/06/civilsamhllet-och-coronakrisen-rapport-16-juni-2020.pdf, sidorna 5 – 11.

[15] https://wwwgivasverigese.cdn.triggerfish.cloud/uploads/2020/06/civilsamhllet-och-coronakrisen-rapport-16-juni-2020.pdf, sidorna 12 - 18

systemet och taket för matchning per mottagarorganisation är 50 Mkr per år. Totalt maxbelopp för matchningssystemet är 1 miljard kronor på årsbasis och uppföljning sker genom årlig revision i samband med årsredovisning samt grundläggande effektrapportering.

Långsiktig förstärkning av idéburen välfärd

I betänkandet SOU 2019:56 Idéburen välfärd finns en rad förslag som skulle stärka utveckling och tillväxt av de idéburna välfärdsaktörerna. Utredaren fick sitt uppdrag långt innan någon hört talas om coronaviruset, men utredningens förslag är än mer angelägna om statsmakterna vill stärka denna del av välfärden. Det gäller såväl förslagen om en tydlig definition av idéburna välfärdsaktörer som förslagen gällande LOU och LOV. Även om dessa förslag inte är utformade mot bakgrund av pandemin, vore de mycket välkomna som en strategiskt riktig och viktig förstärkning av idéburen välfärd i den svenska välfärdsmixen. Vi vill att regeringen lägger en proposition till riksdagen med de utredda förslagen så snart som möjligt.

Översyn av regelverket för skatt och moms

Som tidigare har tydliggjorts är ett av de grundläggande hinder som civilsamhällets organisationer stöter på att de för ofta behandlas likadant som vinstdrivande aktörer och förväntas passa in i regelverk som inte tar hänsyn till alla de sätt de skiljer sig från dessa.

Vi har tidigare lyft frågan om de olika sätt som moms och inkomstskattelag blir onödigt hämmande för civilsamhället. Eftersom allmännyttiga föreningar drivs utan vinstsyfte, där överskott från verksamheten istället för att tas ut som vinst ska användas för att förbättra den verksamhet man erbjuder och försöka få dem att nå fler, blir det problematiskt när t ex Skatteverket bedömer att ett café som bedrivs inom ramen för en ideell förening ska vara föremål för inkomstskatt och moms. Då försvinner pengar ut från en allmännyttig verksamhet, pengar som annars hade kunnat användas för att anställa fler personer som annars står långt från den ordinarie arbetsmarknaden eller som hade kunnat finansiera kärnverksamheten och tjänster som varit av godo för andra medborgare. Lagstiftning och regelverk bör förändras så att de tar hänsyn inte bara till omfattningen på eventuell inkomst, utan också vad dess syfte är.

Skrivningar i inkomstskattelagen bör även förnyas för att bättre överensstämma med den definition av idéburen välfärd som anges i SOU 2019:56. Som det är nu är ändamålskraven för inskränkt skattskyldighet alltför exkluderande av t ex värdefullt socialt arbete som arbetsintegration eller arbete för att motverka segregation.

Momslagen och inkomstskattelagen använder dessutom olika begrepp för ekonomisk verksamhet. Eftersom ideella organisationer ofta består av olika grenar, där vissa består av näringsverksamhet endast menad för att finansiera andra delar, uppstår problem och komplex administration när krav på momsregistrering för näringsverksamheten drabbar hela organisationen. Detta kan tvinga fram en dyr och onödigt komplicerad uppdelning av organisationen i nya kommersiella bolag separerade från den ideella föreningen. Vi menar på att ideella organisationer måste förstås som helheter och att det är det icke-vinstdrivande syftet som bör vara styrande för lagstiftningen.

Även skattereduktionen för gåvor bör ses över eftersom den nuvarande utformningen innebär att stora delar av civilsamhället utesluts och politiken styr gåvogivandet till social hjälpverksamhet och forskning. Genom att omfatta alla allmännyttiga ändamål definierade i inkomstskattelagen 7 kap §4 kan civilsamhället få ökade resurser samtidigt som engagemang genom givande uppmuntras. Dessutom bör rapportering och administration av skattereduktionen för gåvor förenklas kraftigt och anpassas till dagens former av givande.

3. Slutord

Ett år har gått sedan coronapandemin drabbade individer, företag och organisationer i vårt land och över hela jordklotet. Många delar av civilsamhället har lyckats ställa om och arbetar på nya sätt för att bidra till sammanhållning, lindra nöd och ensamhet. Denna flexibilitet och innovationskraft är en viktig egenskap hos civilsamhället. Det finns också omistliga värden i det som görs, värden som riskerar att gå förlorade, om inte statsmakterna ställer upp med adekvat stöd för denna del av samhället. Riksdagsbeslutet den 25 februari att be regeringen återkomma med ett lämpligt stöd för det bredare civilsamhället är mycket välkommet och vi ser fram emot att regeringen snart lägger förslag med den inriktning och på basis av de förslag vi listat i denna rapport.

Källor:

- Rapport 1: pm-civilsamhallet-och-coronakrisen-24-april1.pdf (triggerfish.cloud)
- Rapport 2: civilsamhllet-och-coronakrisen-rapport-16-juni-2020.pdf (triggerfish.cloud)
- Famnas Tillväxtrapport 2020 https://www.famna.org/wp-content/uploads/2020/12/Tillv%C3%A4xtrapport-2020.pdf
- Promemorian "Omställningsstöd till företag för perioden maj-juli 2020" https://www.regeringen.se/4a7175/contentassets/1899656280a840be8362c6afeccead6c/famna---riksorganisationen-for-ideburen-valfard.pdf
- Promemorian "Omställningsstöd till företag som fått minskad omsättning på grund av coronaviruset" https://www.famna.org/wp-content/uploads/2020/05/Yttrande_Famna-Forum-Giva-Sverige-KFO-och-IDEA-Omsta%CC%88llningssto%CC%88d-Fi2020_02322_S2.pdf
- SCB 2017 https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/naringsverksamhet/naringslivets-struktur/civila-samhallet/pong/statistiknyhet/det-civila-samhallet-2017/

- SOU 2019:56 Idéburen välfärd
- Einarsson, T. & Wijkström, F. *Det svenska civilsamhällets organisationsliv*
- Johan von Essen (red): Det svenska civilsamhället